

TRANSCENDENTINIS KULTŪROS MATMUO

Šventasis Raštas rojų vaizduoja kaip „sukultūrintą“ erdvę; visa krikščioniškoji tradicija rojuje ižiūri tos pačios kultūros pakylėjimą į naują, tobulą ir baigtinį lygmenį. Tą galima pasakyti ne tik apie „oficialiąją“ bažnytinės ikonografijos ar „aprobuočių vizijų“ tradiciją, bet ir apie neaiškiais ženklais nuzymėtą krikščionybės periferiją, kurioje nuo apokrifų iki E. Swedenborg'o rojuje atrandami miestų, ariamų laukų, šventovių, namų ir sodų topografiniai ženklai. Tačiau ir daug sau leidžiančios periferijos spalvingos vizijos nublanksta prieš ortodoksų ir dogmatišką Dangiškosios Jeruzalės pažadą — atrodo, tai vienintelis pasaulio vizijų istorijoje žinomas miestas, kuris yra ne civilizacijos, o kultūros monolitas.

Išties tai Miestas, nežinantis civilizacijos, tikrasis, archetipinis nuolatinės šviesos apgaubtas Miestas; ir ar ne mums, ar ne mūsų miestams, besistengiantiems prie Dangiškojo Miesto priartėti bent šešėliškais „didžiųjų miestų žiburiais“, skirta Jono pastaba, kad Dangaus Jeruzalę apšviečia ne saulė ir ne mėnulis, o „tviskanti Dievo šlovė“ (Apr. 21, 23)? Taip, tikrasis Miestas nereikalingas ne tik žibiurių, bet ir jų provaizdžių, mūsų civilizacijos generatorių, saulės ir mėnulio.

Tai Miestas, paradoksaliausiu būdu neturintis paties „kultūriškiausio“ visų civilizacijų miestų centro — šventyklos; tačiau tai ne paradoksas, nes kuo šventykla didesnė ir prakilnesnė, tuo labiau ji priklauso civilizacijai. Tai šventasis Miestas, kuriame kultūra, pagaliau atsiplėšusi nuo amžinosios savo palydovės civilizacijos, išsipildo šventume.

Ar iš tiesų rojus ir Dangiškojo Miesto vizijos parodo, kad kultūra yra tiek prasminga, kad gali būti pratęsiama amžinybėje? Sodai ir pastatai, šventyklos ir miestai tikriausiai tėra simboliai, tačiau juose ryškėja, jog kultūrinė žmogaus veikla

gali būti transcenduojama (arba transcendencijoje yra tam tikra „vieta“, viena iš daugelio, kurioje kultūra prasitęsia „pati iš savęs“).

Tačiau ar kultūra „transcenduoja savaime“, t. y. tarsi iš inercijos „persirisdama“ anapus, ar joje yra autonomiškas, savaime — netgi amžinybės požiūriu — vertingas branduolys?

Štai čia ir kyla pirmosios abejonės absoliučiu kultūros vertinimu. Apaštalas perspėja, jog laikas trumpas: „Blieka tiems, kurie turi žmonas, gyventi, tarsi jų neturėtų, ir kurie verkia, tarsi neverktų, ir kurie džiaugiasi, tarsi nesidžiaugtų, ir kurie perka, tarsi neįsigytų, ir kurie užsiėmę pasaulio reikalais,— kaip neužsiėmę. Nes šio pasaulio pavidalas praeina.“ (I Kor. 7, 29--31).

„Šio pasaulio“ sąvoka, be abejo, apima ir kultūrą. Paulius niekam nedaro išlygų. Tuo pačiu atskleidžiama ir kultūros (jeinančios į „šio pasaulio pavidalo“ sąvoką) vieta išganyimo istorijos akivaizdoje,— kultūra negali išganyti, tai ne jos sritis.

Tačiau kodėl Paulius tuo pačiu leidžia suprasti, jog žmogus gali veikti (verkėti, džiaugtis, pirkti, užsiimti „pasaulio reikalais“) — tiesa, neprisirišdamas prie savo veiklos ir nesusitapatindamas su jos rezultatais? Juk cituotieji žodžiai iš esmės atveria žmogui kelią laisvai veikti.

Pauliaus laikmečiu ir apskritai ankstyvojoje krikščionybėje apokaliptinės nuotaikos buvo labai stiprios: Kristaus atėjimo laukta diena iš dienos. Neabejotinai tikintiesiems kilo problema: ar apskritai verta kuo nors užsiimti „čia ir dabar“. Pauliaus pamokymas aiškiai nurodo, jog žmogus neturi sustingti, tačiau jo veiklos rezultatai patys savaime neturės vertės amžinybės akivaizdoje.

Antra vertus, tiek visa žmogaus veikla, tiek kultūrinė veikla, tegu ir neturėdamos autonomiškos vertės, yra svarbios ir reikšmingos kaip Dievui priklausančios sritys. Kristus yra ir kultūros Viešpats. Jo malonė veikia ir kultūroje. Joje taip pat įvyksta Dievo valia. Galbūt čia ir būtų kultūros prasmė — ji padeda išsaugoti žmogų Dievo malonei. Todėl kultūra ir gali būti transcenduojama, net iki pačios Dangiškosios Jeruzalės. Bet ne dėl savaiminės kultūros vertės, o todėl ir tik tiek, kiek ji pati atspindi šį Dangiškąjį Miestą, amžinąją išsaugotųjų bu-

veinę. Dangiškasis Miestas yra tarsi kultūros provaizdis, ir todėl ji tam tikra prasme galės į jį sugrįžti. Pranašas sako, jog žemės karaliai į Miestą „atsineš savo puošnumą“, ir į jį „bus sugabenti tautų lobiai ir brangenybės“ (Apr. 21, 24; 26).

Paulius net numanomos Apokalipsės akivaizdoje leidžia veikti ir toliau, tiesa, primindamas, kad „pavidalas praeina“. Atrodo, kultūrai „amžinybės požiūriu“ vertę suteikia ne tiek jos pavidalai, kurie „praeina“, kiek joje glūdinčios ir ją įreikšminančios intencijos.

Taigi „sub specie aeternitatis“ kultūroje vertingiausias ją modeliuojančios idėjos ir jų įgyvendinimas (bet ne rezultatai: išties meno kūrinio užmanymas, skulptoriaus ar poeto būsimosios skulptūros ar eilėraščio vizija daug tobulesnė, nei „realizuotas“ kūrinys. Iš čia ir nuolatinis vidinis kūrėjų nepasitenkinimas savo kūriniais — pirminės kūrinio idėjos jie neatitinka ar atitinka labai mažai).

Todėl kultūros mobilumas, jos daugiavariantiškumas, jos atvirumas, gebėjimas rutuliotis, t. y. turėti istoriją — svarbiausi reikalavimai kultūrai.

Bet jeigu kultūra užsiskliaudžia savyje, ji negalės turėti prasmės ir tuo pačiu istorijos. Savyje užsisklendusi (ar užskliausta) kultūra žmogaus ne tik neišsaugos — pats žmogus kaip tik privalės iš paskutiniųjų grumtis už savo paties istorijos galimybę inertiškuose aplinkos cikluose. Visa laimė, kad uždaros kultūros galiausiai pačios save sunaikina. Tačiau pavojai čia dar nesibaigia. Jeigu iš išorės apribota kultūra pamėgins entuziastingai ir neapdairiai „įeiti į pasaulinių kultūrų šeimą“, ji orientuos tik į išorinės tų kultūrų formas, ir, užuot mėginusi pati išauginti Dangiškosios Jeruzalės vertus kristalus, gamins juos serijomis pagal kitų kultūrų modelius, dažniausiai — iš papjė mašė.

Toks pavojus — realus. O atsiskliausti kultūra gali, toli gražu ne mėgdžiodama kitų kultūrų išorines formas. Gyvybinga kultūra turėtų orientotis į ateitį, t. y. neprisirišdama prie konkrečių „pavidalų“ (kurių kiekvienas arba atkartoja išorines kitų kultūrų formas, arba priklauso užskliaustos kultūros ciklui), tiesiog „verkti, džiaugtis ir pirkti“. Kartu ir „neverkiant, nesidžiaugiant ir neperkant“. Tai giliausia išvalga! Apaštalo reikalavimas drauge pateikia kultūrinio atgimimo ir kultūros gyvybingumo modelį: kultūra, neprisirišanti prie savo „pavi-

dalo", yra pati mobiliausia, o veikla, neprisirišanti prie rezultatų — pati efektyviausia. Kiekvienas pavidalas praeina — todėl kiekvienas kultūros reiškinys turi būti suvokiamas kaip netobulas, metafiziškai bereikšmis. Tačiau to reiškinio tobulinimas, t. y. galimybės turėti nuosavą istoriją suteikimas, pats ėjimas nuo vienos reiškinio istorijos fazės iki kitos yra netgi metafiziškai prasmingas — net tada, kai pats reiškinys tokios prasmės neturi. Būtent todėl negalima prisirišti prie bet kokio kultūros „pavidalo“ — pavidalas, prie kurio prisirišama, numarinamas ir nebeturi istorijos.

Kultūros uždaviniai dažnai sutapatinami su vieno ar kito pavidalo įgyvendinimu. Siekiama sukurti tą ar kitą dalyką: tačiau „sukūrus“, t. y. idėjai suteikus tam tikrą struktūrą, pastaroji imama laikyti užbaigtu kultūros faktu. Vis dėlto joks idėjos išstruktūrinimas negali būti jos baigtimi. Kultūra, įgyvendinanti jai iškeltus uždavinius, neišvengiamai užsiskliaudžia. Štai kodėl Paulius siūlo „verkti, tarsi neverktum“, t. y. įgyti distanciją nuo savęs paties ir nesitapatinti su dabartinėmis mūsų aptariamam atveju kultūrine — būkle. Tokią būklę reikia suvokti kaip vieną iš daugelio kultūrinės kūrybos ir kultūros kūrybos akimirų, neturinčių savarankiškos reikšmės. Tačiau savo sekoje, „akimirų istorijoje“, kultūra ir įgauna savo istoriškumą, galimybę orientuotis į ateitį ir — dėl kultūriniame vyksme glūdinčio nepaprasto metafizinio svorio — galimybę prasitęsti transcendencijoje.

